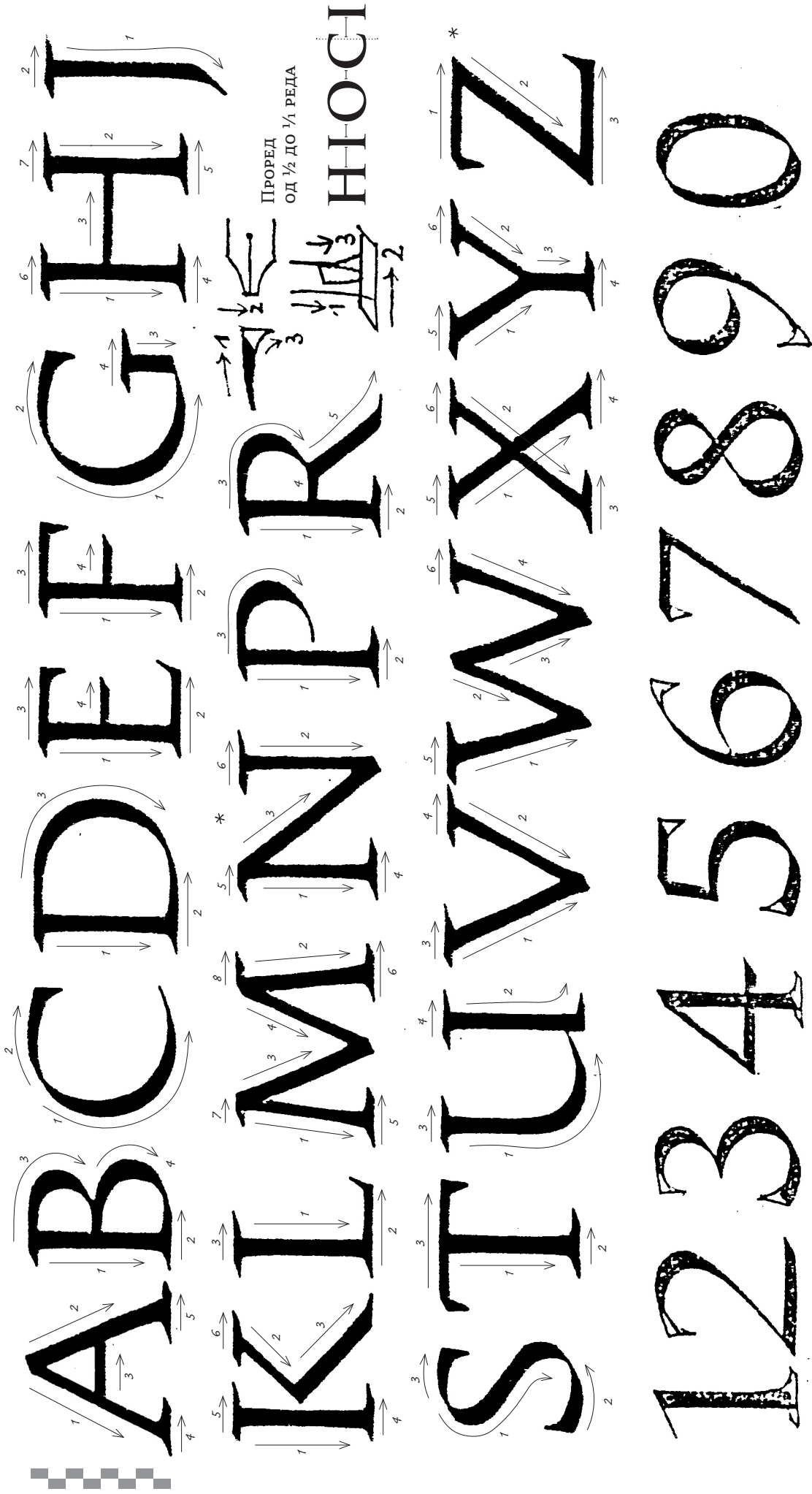

Универзитет уметности у Београду
Факултет примењених уметности

ПРИРУЧНИК ЗА ПРЕДМЕТЕ

ПИСМО 1 И 2

РИМСКА [САВРЕМЕНА] КАПИТАЛА

Ово писмо потиче од слова коришћених у античком Риму. Оно прати пропорције оригиналног писма, али је делимично измењено због употребе другачијег алата – калиграфског пера. Због тога се слова испишују на нешто другачији начин од оригиналних, а фини и танки серифи су замењени искошеним слаб-серифима. Висина, односно тежина писма може да варира – приликом писања пером обич-

но износи седам-осам печата, док оригинална висина, када се користи четка, износи око десет печата.

Перо се држи под углом од око 30°. Слова се могу исписивати на више начина; уобичајено је као на овом примеру, али се може и доследније имитирати писање равном четком.

У том случају, серифи на облим словима се, на пример, могу исписати једним по-

тезом [ротирањем пера], а не из три по-теза, како је овде приказано.

Такође, ако приликом прављења серифа врх пера држимо хоризонтално, добиће-мо финије серифе који су изгледом бли-жи оригиналним.

*Код слова N и Z потребно је променити угао пера да би се добио исправан облик.

KVADRATNĀKĀ

PIAARIMSKO

PISMOIZPRVĪ

VEKOVANĀŠĒ

ERE·HI·O·CII·OV

PRORED POLOVINĀRE

ATQ·ALIVSLATVMFVN
DAMMVERBERATAM
NEMMIA PETENSPELA
GOQ·ALIVSTRANITV
MIDALINATVMFERRI
CJ KUXYZ·AVGVSTV

КВАДРАТНА КАПИТАЛА

Ово је касно римско књижно писмо из IV века, које се развило из монументалне капитале, али је прилагођено писању трском или пером.

Пише се равно резаним пером под углом од само 5°, па добијамо изразит контраст у дебљини потеза.

Висина слова износи око 4 печата.

Слова F и L су виша од осталих слова, да би се разликовала од слова E и I.

Иако тексту даје озбиљан и свечан карактер, ово писмо се није дуго користило, вероватно због чињенице да се веома споро пише, за разлику од русичне калиграфске или унцијале.

ШИРИНА
5 ПЕЧАТА

6

7

9

9

10

ВИСИНА
10 ПЕЧАТА

РИМСКА МОНОМЕНТАЛНА КАПИТАЛА

Текст исписан овим типом писма делује ауторитативно, убедљиво и узвишено, па се ова капитала користила на споменицима античког Рима да промовише моћ Римског царства.

Пре него што би клесар започео рад длетом, калиграф је прво исписивао слова четком равнoг врха. Најранији примери развијене монументалне капитале потичу из првог века п.н.е.

Слова која се налазе на Трајановом стубу у Риму, подигнутом 113. године нове ере, сматрају се најлепшим и најзначајнијим примером. То је најутцајније капитално латинично писмо и послужило је као узор за стварање других писама – у суштински неизмењеном облику оваква слова користимо и данас, више од 2000 година након што су први пут употребљена.

Већина слова на овом примеру су исписана по узору на слова са поменутог Трајановог стуба.

Слова Y и Z, потекла из грчког писма, конструисана су из других извора, а слова J, U и W нису постојала у то време, додата су касније.

Слова су поређана у колоне, од најужих до најширих. Ширина се, као и висина, мери у печатима (ширина врха четке или пера). С обзиром да је висина слова око 10 печата, најшира слова својим пропорцијама чине квадрат, док најужа заузимају половину квадрата, односно око 5 печата.

RIMSKA UNCIJALA

IZGLED SLOVA PISANIH NA VISINI OD 4 PEČATA

A B C C D E F G H I

PRORED = RED

J K L M N O P Q R

S T U V W X Y Z

Piše na 4 ili 5 pečata. Ugao pera pri pisanju se menja.

Pretežno majuskula (pismo sastavljeno od velikih slova).

Slova d, h, l, p i q u uncijalu postaju mala, probijaju se osnovne linije dvolinijskog sistema, ali to još nije četvorlinijski sistem.

Lišeno je nepotrebnog dekora da bi bilo jednostavnije za pisanje. Od 4-8. veka se koristila za prepisivanje knjiga.

A B C D E F G G H I J K L M N

PRORED = RED

O P R R S T U V X Y Z · R I O M S

K I U I N C I A L P E T I V E K

N A Š E E R E K O S I S T A V

P E R A Č E T I R I D O P E T P E

Č A T A V I S I N E · U I N C I A L A

ХУМАНИСТИЧКА МИНУСКУЛА

Venerabilis pater frater Laurentius
sacre theologie lector ordinis frat-
rum Augustinensium et prior dicti
conuentus consensu et voluntate fr-
atrum omnes vnanimiter dederunt
et alluellerunt jure proprio et im-
perpetuum Mathéo Herende habita-

Настала у ренесансној Италији у 15. веку, када се тежило античким принципима у уметности. Хуманистички писари хтели су да замене готичку минускулу античким обликом, па су сјединили римску капиталу насталу у старом веку са каролиншком минускулом из средњег века, мислећи да је каролина била античко писмо. Да би се облици боље слагали, стилизовали су мала слова додајући им серифе и завршне потезе. Украси су коришћени опрезно и једноставно, па су се рукописи писани овим писмом одликовали јасноћом и прецизношћу. Најчешће је коришћено у малим величинама и тада је најефектније. Ово писмо је основа за обликовање типографских писама које зовемо роман или антиква. Користила до краја 15. века, када је замењује штампарска антиква.

горњи продужеци на висини од 3 до 5 печата
 велика слова на висини око 7 печата
 угао пера од 10 до 25 степени
 доњи продужеци на висини од 3 до 5 печата

асцент
 велика
 мала
 x
 основна
 десцент

x
 a b c d e f g h i j k l m n

шпартане на 5 печата
 писање у сваком трећем реду

верзија ближа
 каролиншком
 минускулу

x
 o p q r s t u v w x y z

x
 a b c d e f g h i j k l m n

верзија ближа
 римској капитали

x
 o p q r s t u v w x y z

A B C D E F G H I J K L M N

O P Q R S T U V W X Y Z

A Б В Г Д Е Ж З И

Й К Л М Н О П

Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш

а а а а а б б б б б в в в в в г г г г г

ђ е е е е ж ж ж ж ж з з з з з

з з з з з к к к к к л л л л л

ль м м м м м н н н н н о о о о о п п п п п

р с с с с с т т т т т у у у у у ф ф ф ф ф х х х х х ц ц ц ц ц щ щ щ щ щ ш ш ш ш ш

А Б В Г Д Д Д Б Е Ж З З З И

Ј К К Л Л Љ Љ М Н Њ О

П Р С Т Њ У У Ф Х Ц Ч Ш

А Б В Г Д Е Ж З И Ј Ј

К Л Љ М Н Њ О П Р С Т

У Њ њ љ х х ф њ љ љ

а о ё б в в б г г г г е

ж ж ж з з и и ј к к к к к л

л л л м м н н њ њ о о р

р р с с т т њ њ у у ф ф х х

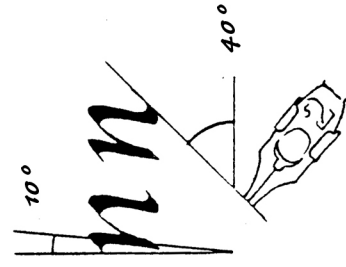
ц ц ц ц ц

abcdefghijklmnop

qrstuvwxyz

4-5-6
5
4-5-6

a b c d e f g h i j k l m n o
p q r s t u v w x y z

A B C D E F G

H I J K L M N

O P Q R S T U

V W X Y Z

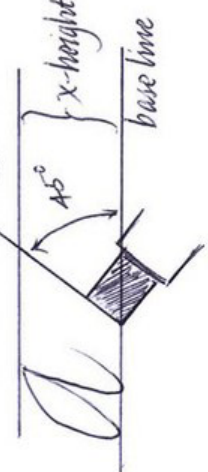
7-11°

The Italic style slopes 7-11° to the right

hand

The Chancery Italic Hand

The pen should be placed 45° to the writing/base line.

a b c d e f g h i j k l m n o p q

r s t u v w x y z A B C D

E F G H I J K L M N O

P Q R S T U V W X Y Z

Simple Italic

Whence did the wondrous mystic arise of
painting speech and speaking to the eyes? ~

WILLIAM MASSEY

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

STRIKE PEN ANGE ON DIAGONALS FOR KLMNOP

ABC Calligraphy & 1234567890 &

NUMBERS FOR
USE WITH TEST 8

The quick brown fox jumps over a lazy dog.

WRITTEN FOR THE INTERNATIONAL TYPE
CONGRESS OF 1884 ETC.

WITH BRANCHING

ИСТОРИЈА ПИСМА

Човек је одувек имао потребу да забележи важан догађај или да остави за собом некакав траг, слику или писану реч и то је довело до једног од највећих људских изума – писма.

Писмо је скуп дефинисаних и прихваћених графичких знакова, симбола, који визуелно репродукују елементе говорног језика. Писање је процес којим те знакове аранжирамо у логичком следу.

Писмовне форме можемо поделити на неколико развојних облика: *сликовно писмо*, *појмовно писмо* и *фонетско писмо*.

Сликовно писмо

Прво, најстарије писмо је сликовно писмо. Ово писмо, као и разни други поступци записивања који су претходили развоју првих писама какве данас користимо, нису могли да забележе шири низ појмова.

Сликовна писма делимо на старија, *пиктографска* (лат. *pictus* = насликан) и млађа и једноставнија, *идеографска* (грч. *idea* = мисао + *graphein* = писати). Основна јединица пиктографије је *пиктограм*, графичка целовита слика која је означавала догађај.

Прве цртеже, сликовне форме писма, направио је човек палеолита. То су били цртежи људи, животиња и биљака, а представљали су сцене из свакодневног живота [слика 1].

Пиктограме и идеограме користимо и данас, на пример, то су саобраћајни знаци.

Појмовна и слоговна писма

Поједностављивањем и одабиром знакова дошло се до појмовних писама. Пиктограм је замењен идеограмом, једноставним цртежом који је означавао апстрактни појам и мисао. Идеограми су шематизовани облици појединих слика који постају носиоци речи и појмова, а који се могу доводити у односе и стварати асоцијације на апстрактне појмове. Тако се, на пример, код кинеског писма идеограм који означава »добро« и »љубав«, гради спајањем слике мајке и детета, а идеограм који означава свађу – спајањем слика две жене.

Слоговно писмо се развило тако што се знак за појам почео користити за први слог те речи, или се више идеограма кратких речи слагало заједно да би се добио приближни фонетски састав неке дуже речи.

За најстарије системско писмо сматра се сумерско *клинско* писмо, које је настало на подручју јужне Месопотамије (данашњи Ирак). Користило се од 3400. године п.н.е. па све до првог века нове ере, али се временом мењало – поступно је напустило сликовни облик око 3100. године п.н.е. [слика 2]. Припадало је високоразвијеној сумерској цивилизацији непознатог порекла. Писмо је представљено у потезима клинастог, троугластог облика, а потези су груписани и укрштени, симболички представљају слоге или речи.

Писало се на таблицама од влажне глине, које су затим сушене и печене. Прво је писано одозго надоле, да би се касније писало слева надесно. Ако би се записи простирали на неколико плочица оне би биле нумерисане, па можемо рећи да претече данашње пагинације и књиге потичу са сумерског тла.

Сматра се да је египатско писмо млађе од клинастог писма – најстарији писани споменик потиче отприлике из 3300. године пре Христа.

Ово писмо делимо на *хијероглифско*, *хијерајско* и *демојско*.

Хијероглифско писмо [слика 3] је најстарији облик египатског писма. Користили су слике познатих предмета и бића, као што су сова, рука, во; појединачно или у комбинацијама. Писмо је у почетку било пиктографско, да би се временом развио систем појмовног и слоговног писма. Слика чамца могла је означавати реч »чамац«, али и »пловити«. Хијероглиф који је представљао сову и трску значи »овде«, а не »сова и трска«, јер када се прочитају, ове две слике звуче као египатска реч »овде«. Писало се и хоризонтално и вертикално, понекад у оба смера на истој страни. С обзиром да се око 2000. године п.н.е. користило око 700 хијероглифа, јасно је да су биле потребне године да се научи писање, па се њихова употреба ограничила на узак круг људи као што су свештеници и писари.

Хијероглифи су током неколико векова поједностављивани, што је довело до појаве *хијерајског* (свештеничког) облика писма [слика 4], знатно једноставнијег и погоднијег за брже писање. Настало је током трећег миленијума. Компликоване фигуре хијероглифског знака замењене су стилизованим обликом и краћим потезима, слично курзиву.

Из хијератског писма се отприлике у 8. веку п.н.е. развија још једноставније, *демојско* (народно) писмо [слика 5].

Египћани су све ове облике писања користили упоредо, па сва три облика писма остају у употреби до првог века нове ере, када их потискује савременије коптско писмо.

Фонетско писмо

Алфabet је изузетно једноставан систем писања, измишљен да би се њиме служиле масе. Има велику предност у односу на друге системе писања, јер садржи мање симбола, па се лакше учи и користи. Заснива се на словима, која симболизују фонеме.

Три главна алфабета су латинични, арапски и ћирилични. Данас $\frac{3}{4}$ светске популације живи у земљама у којима је алфabet национални систем писања.

На основу археолошких доказа који су анализирани 1999. године, данас се верује да је алфabet измишљен у Египту, око 2000. године п.н.е. [слика 6]. Сматра се да га нису измислили Египћани, већ страни радници који су припадали непознатом народу семитског порекла, а за стварање алфабета су вероватно били инспирисани египатским хијероглифима. Претпоставља се да су говорили језиком који је био предак феничанског.

Семити су позајмили 27 хијероглифа којима су дали своје називе. Прва слова у називима су представљала 27 сугласника, колико се верује да их је тада било у семитском језику. Применили су систем сличан оном као када би ми писали реч »пас« помоћу стилизованог цртежа пера, аутомобила и сунца, зато што почетна слова ових речи образују реч »пас«. За разлику од компликованог египатског и других система писања, сваки говорник семитског могао је релативно лако научити 27 слика и њихова имена, што нам је временом донело писменост. [слике 7 и 8].

Током другог миленијума п.н.е. овај систем писања проширио се из Египта по Блиском истоку, до Ханана и Арабијског полуострва, а ханански алфабет стигао је до феничанске културе.

ФЕНИЧАНСКО ПИСМО

Феникија је била веома развијена као трговачки центар и веома заслужна за ширење фонетског писма по Медитерану. Феничани су били семитски народ, потомци народа који је у II миленијуму п.н.е. насељавао библијску земљу Ханан (данашњи Израел, палестинске територије, Либан...)

Реч *феничани* значи *црвени људи*, како су их звали Грци, који су с њима трговали. Трговина са Грцима била је изузетно значајна за даље ширење писмености и развој алфавета.

Феничани су почели око 1000. године п.н.е. да записују свој језик алфаветом од 22 слова, једноставног изгледа [слика 9]. Пошто је тај алфабет наслеђен из семитске традиције, слова су представљала само сугласнике, а писали су здесна улево. Они су слова називали *алеф*, *беџ*, *имел*, *далеџ*... што је значило: во, кућа, бумеранг, врата...

ГРЧКО ПИСМО

Тргујући с Феничанима, Грци су постепено преузели феничански алфабет, око 800. године п.н.е. и то је један од најзначајнијих догађаја у историји, јер су Грци говорили језиком који је припадао индоевропској породици језика, као и древни латински, те је грчки алфабет послужио и другим европским језицима. Алфабет старе Грчке је најстарије европско писмо.

Грци нису само ископирали феничанска слова за свој алфабет, већ су увели многе промене, као што су слова за самогласнике и то је било кључно за примењивање писма на друге европске језике. Тиме су створили савршено гласовно писмо у коме сваки глас има свој знак. Они сада слова називају *алфа*, *беџа*, *јама*, *делџа*... што на грчком језику нема никакво значење, они су једноставно преправили феничанске називе, вероватно како би их лакше изговарали. Такође, Грци су увели смер писања слева у десно, у 7. или 6. веку п.н.е. Током прелазног периода писало се наизменично, слева у десно у једном реду, па здесна у лево у другом. То је *бусџрофедонски* редослед писања, што значи *окрећивање вола*, пошто се во окреће на крају прве бразде када вуче плуг.

У развоју грчког писма јављају се разлике у облицима зависно од материјала који је коришћен.

Имамо свечано, класично писмо, погодно за урезивање у камен [слика 10]. У 3. веку п.н.е. појављују се *унцијална* слова, много слободније писмо за свакодневне потребе [слика 11]. Ово писмо је имало утицај на касније стварање ћирилице. Поред ових, Грци су користили и *курзивни* облик писма [слика 12].

Временом се архаични грчки алфабет развио у два самостална алфавета, источногрчки и западногрчки. Од источног је настала класична грчка азбука, а од западног латиница, јер се користио и у грчким колонијама, Сицилији и Јужној Италији.

ЕТРУРСКО ПИСМО

Као што феничанска слова нису остала само на територији Феникије, тако ни грчка нису боравила само на територији Грчке. Као што су феничани трговали са Грцима, тако су Грци трговали са народима у Италији, пре свега са Етрурцима – народом непознатог порекла који је насељавао подручје северно од Рима.

Етрурци су почели да записују свој језик словима која су развили из старогрчког, око 7. века п.н.е. [слика 13]. У почетку је то било монументално писмо, угластих и неправилних облика, да би касније слова постала ситнија и облија.

Претпоставља се да су Етрурци или Римљани променили називе слова из *алфа*, *беџа*... у *а*, *бе*... Они су брзо постали писмено друштво и тргујући, преносили су ту вештину другим народима.

ЛАТИНИЦА

Римљани су говорили језиком који није имао сличности са етрурским. Они тада нису били моћан народ и били су под великим утицајем етрурске културе. Међутим, временом они јачају и током 4. века п.н.е. напали су и уништили Етрурце, преузимајући њихову културу.

Преузевши етрурски алфабет, Римљани су га постепено мењали (у периоду од 600. до 250. године п.н.е.), да би могли да записују гласове латинског. Тада нису имали слова U, W и J, она су додата много векова касније. Са формираним алфаветом Римска република је 250. године п.н.е. постала нова светска сила, освојили су Италију, а затим Грке и друге народе. У следећим вековима, они ће покорити многе замље, а заједно са војском путоваће и њихов алфабет.

Римљани су имали више различитих форми писма, у зависности за које намене је коришћено и којим алатом је исписивано.

Писмо римских клесаних натписа има изузетну лепоту. Најлепшим примером сматра се натпис у подножју Трајановог стуба у Риму, који потиче из 113. године нове ере [слика 14]. Такво римско капитално писмо назива се *монументална калиграфика* и јавља се у првом веку пре Христа. Слова су писана тако што би их калиграф прво исписивао широком плоснатом четком, а затим би клесар урезивао слова пратећи потезе калиграфа.

Као књижно писмо, капитала је исписивана трском или пером на папирусу или пергаменту и као такво је познато под именом *квадратна кайиџала* [слика 15]. Име потиче од пропорција слова, од којих се већина може уписати у квадрат. Користила се у периоду од 4. до 7. века. Она се разликује од капитале уклесане на споменицима због употребе различитог алата и материјала. Капитала припада дволинијском систему писања, што значи да су сва слова једнаке висине, јер су смештена између две хоризонталне линије. Том типу писма припада и ћирилично уставно писмо.

Квадратна капитала се веома споро писала, па ју је заменио нови облик, који се развијао упоредо с њом – *русијична кайиџала*, у 5. веку н.е. Ово писмо је издужено и мање свечано, а користи се отприлике до 6. века [слика 16].

Римљани су за свакодневну преписку користили *курзивно писмо*, које је заслужно за развој минускуле, јер су слова писана брже и слободније, па су поједина слова добијала горње и доње продужетке. Можемо га поделити на старији и млађи курзив. Старији курзив се користио од 2. до 5. века, а млађи од 4. до 7. века [слика 17].

Још један важан облик римског писма је *унцијал* и *полуунцијал*. Унцијал је претежно мајускулно писмо, а користило се отприлике од 3. до 9. века [слика 18]. То је типично књижно писмо, иако га налазимо и на споменицима. Ово писмо је прилагодљивије рукопису због својих облика. Пошто је хришћанство имало потребу за ширењем верске литературе, а цркви је одговарало свечано и читљиво унцијално писмо, оно је често коришћено у верској литератури. То је прво писмо које је пробило дволинијски систем писања и тако временом довело до појаве полуунцијала.

Полуунцијал се писао између четири замишљене линије, па постоје мишљења да он представља први облик курентног писма какво је нама познато [слика 19]. По мишљењу неких историчара, полуунцијал је мешавина унцијалног и римског курзивног писма; настао је један век касније од унцијале, а био је у употреби око три века.

НАЦИОНАЛНА ПИСМА

После пропасти Западног римског царства у 5. веку, долази до стварања националних писама, насталих на основу римског курзива. Она су настајала у бројним центрима за преписивање књига који су оснивани у утврђеним манастирима. Такође, народи који су освајали Римљане присвајали су њихову културу, па тако и писмо.

Тако имамо меровиншко писмо, названо по династији Меровинга. Настало је под утицајем римског полуунцијала и курзивних писама [слика 20].

Затим имамо источно-франачко писмо [слика 21], које је заменило меровиншки рукопис у 8. веку, јер је било читљивије. Постоје мишљења да је од овог писма настала чувена каролиншка минускула.

Беневентана је један облик ломбардског писма, користила се у јужној Италији и Далмацији до 14.

века [слика 22], а из употребе ју је потиснуло ротунда писмо. Сматра се да је можда беневентана утицала на стварање угласте (хрватске) глаголице.

ИНСУЛАРНА (ОСТРВСКА) ПИСМА

Ширећи хришћанство, мисионари су путовали по многим европским земљама и оснивали школе и манастире. Једна од најјачих хришћанских заједница на северу Европе основана је у Ирској.

Један од значајних манастира био је манастир Јона у Шкотској, основан у 6. веку. Претпоставља се да је ту настала чувена и једна од најлепших рукописних књига на свету, Књига из Келса (*Book of Kells*) [слике 23 и 24]. На острву Линдисфарн настало је такође чувено дело, Линдисфарнско јеванђеље (*Lindisfarne Gospels*) [слика 25].

Инсуларна писма су имала велики значај за даљи развој писма у Европи. Појава каролиншког писма прекинула је њихову употребу на континенту, али су на британским острвима инсуларни стилови писања били у употреби све до 13. века, када их замењује готичко писмо.

КАРОЛИНШКО ПИСМО

Названо је по франачкој династији Каролинга, чији је оснивач био Карло Велики.

Оно не припада групацији националних писама, нити је обележје једног народа. Употребљава се од доласка на власт франачког императора Карла Великог (768–814), па све до краја 12. века. Он је освојио велики део бивше територије римског царства у Европи и 800. године је крунисан за цара, владара Светог римског царства.

Увођење каролиншког писма у употребу је покушај да се успостави стандардно писмо у целој Европи после пада Западног римског царства, јер би то помогло успостављању реда и закона, као и развоју образовања.

Карло Велики је на двору окупљао велики број учених људи који су заслужни за стварање каролиншког писма, а највећу помоћ имао је од Алкуина из Јорка, личности о којој не постоји много података.

Алкуин је заједно са осталим ученим људима прегледао и прочистио постојеће облике писама, да би се дошло до облика који зовемо *каролиншка минускула* [слике 26 и 27]. Након тога Карло Велики издаје декрет по коме сва дела морају бити преписана овим писмом.

Ово је дефинисано књижно писмо јасних и строгих форми, веома читљиво, а настало је преобликовањем старијих типова писама. Речи су јасно одвојене белином, појављује се цртица за растављање речи на крају реда, потпуно је разрешен проблем малих слова. Верзално писмо је служило за истицање у тексту, или као иницијал (код других писама нису постојала мала и велика слова), чиме оно превазилази сва дотадашња писма у практичном и естетском погледу.

Каролиншка минускула је била доминантни европски рукопис у периоду од 9. до 11. века.

ГОТИЧКО ПИСМО

Крајем 11. века долази до промена у облицима каролиншке минускуле и стварају се нова писма.

Једна од промена је појава угластих потеза у писању, што уз вероватни утицај унцијале, доводи до појаве *ioſſичкој йисма*. Прво имамо касну каролину, тј. рану готицу – то је писмо са карактеристикама између ова два писма. Готичко писмо као такво је дефинисано од 1200. године.

Писмо потиче са севера Европе, вероватно из данашње северне Француске, а затим се проширило на Немачку, Шпанију и Енглеску. Процват доживљава у 13. и 14. веку.

Појаву нових облика писама обично не можемо посматрати одвојено од других тековина у уметности, па се тако и готичко писмо везује за тежњу за стремљење навише у уметности северне Европе тог периода, што се јасно види у архитектури.

Назив *ioſſички* настао је као израз ниподаштавања међу хуманистима Италије, јер они нису поштовали ништа што долази са севера Европе, па је то био синоним за варваризам.

За разлику од каролиншке минускуле, код готичког писма имамо изражену вертикалу, што уз друге карактеристике, као што су збијене речи и редови, наглашена орнаментика, чини ово писмо мање читљивим.

Готичко писмо није писмо једног народа, већ многих народа Европе. Захваљујући томе, временом је дошло до стварања нових, регионалних видова овог писма, па имамо четири важније фамилије – текстура, фрактур, швабахер (бастарда) и ротунда [*слике 28, 29, 30, 31 и 32*].

ХУМАНИСТИЧКА МИНУСКУЛА

Хуманистичка минускула се развила у ренесансној Италији у 15. веку. Овде уметници и учени људи нису били заинтересовани за уметничке форме са севера Европе, већ су тежили античким принципима у уметности, као што је, на пример, хоризонтални принцип у архитектури. То је примењивано и у рукописима, па се појавио интерес за римска клесана слова. Хуманистички писари су тражили начин да замене готичку минускулу античким обликом. Сјединили су римску капиталу насталу у старом веку са каролиншком минускулом из средњег века, вероватно мислећи да је каролина била античко писмо.

Пошто су за време владавине Карла Великог сва дела класичних аутора преписивана каролиншком минускулом, мислили су да је то оригинална античка минускула, па су је прихватили и копирани.

Комбиновали су класичне верзале са курентним (малим) словима, а да би се облици боље слагали, стилизовали су мала слова додајући им серифе и завршне потезе. Свако слово је препознатљиво и јасно дефинисано.

Ово писмо је најчешће коришћено у малим величинама и тада је најефектније [*слика 33*].

Хуманистичко писмо је постало основа за обликовање типографских писама које зовемо *роман* или *анџиква*.

Рукописи писани овим писмом одликовали су се јасноћом и прецизношћу, а украси су коришћени опрезно и једноставно, па су стране изгледале елегантно и ефектно. Хуманистика се као књижно писмо користила до краја 15. века, када је замењује штампарска антиква.

РЕНЕСАНСНИ КУРЗИВ

Ово је курзивни рукопис који потиче из хуманистичког минускула, а карактеришу га нагиб и сужавање облика слова. Слова су писана згуснуто, често повезана, а продужеци су дугачки. Готово сва слова могу бити исписана из једног потеза пера. Слова *a* и *n* чине основу за већину слова [*слика 34*].

Ово писмо је постало основа за курзивно типографско писмо, а данас је у калиграфији једно од најпопуларнијих писама.

В. Е.

ДОДАТНА ЛИТЕРАТУРА
Писмо 26+30, *Сџејан Филеки*
Calligraphy, *Claude Mediavilla*
Савршена слова, *Дејвид Сакс*
The Art of Calligraphy, *David Harris*
Алфабетски лавиринт, *Јохана Друкер*
Мала историја писма и типографије, *Илија Кнежевић*
The Calligraphic Handbook, *Heather Child*
The Illuminated Alphabet, *Timothy Noad and Patricia Seligman*
Пут до књиге, *Миле Грозданић*
The Calligraphic Bible, *David Harris*

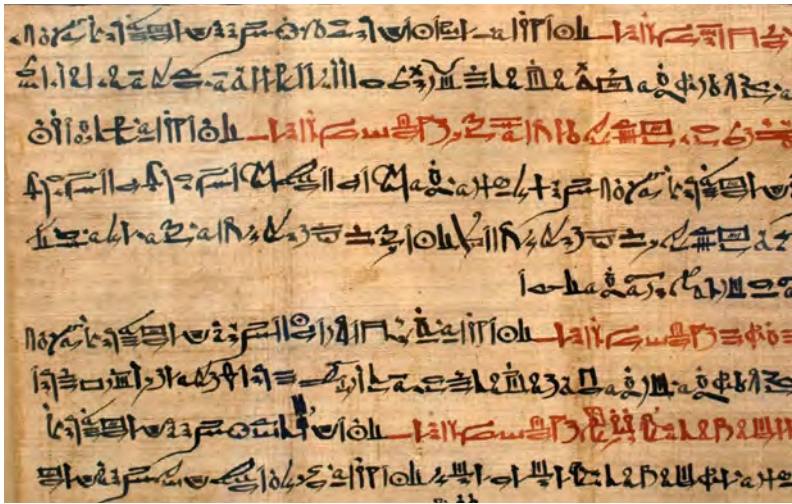
1
Сликовно писмо урезано на косџима, ѓалеолиџ

2
Лево: сумерска ѓлинена ѓлочиџа, 3100 ѓ.н.е, клинаџио сликовно писмо
Десно: Марзеа џабла, 14. век ѓ.н.е, клинаџио писмо

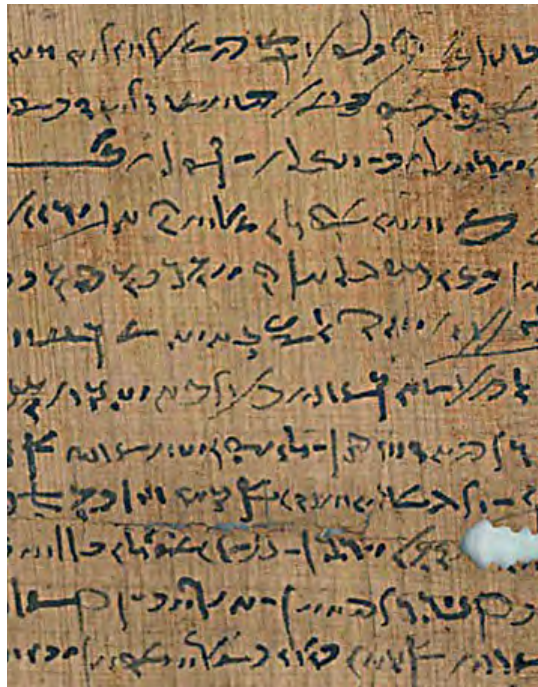

3
Еџиџаџско хиџероѓлифско писмо

4

Египетско хијератско
писмо

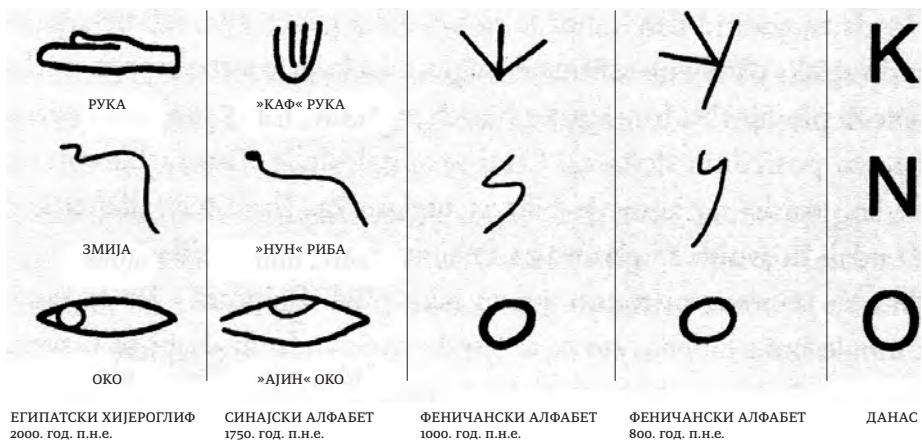
5

Египетско демотско
писмо

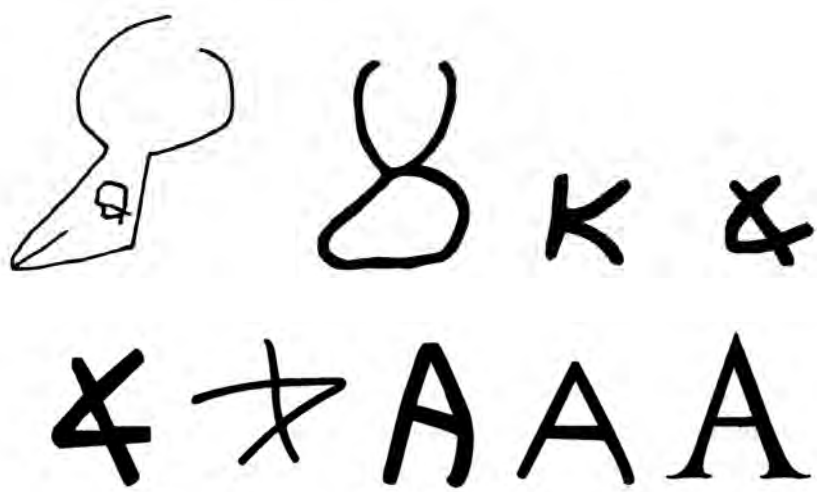
6

Најстарије ошкривено
алфабетско писмо,
централни Египет, око
1800. године п.н.е.

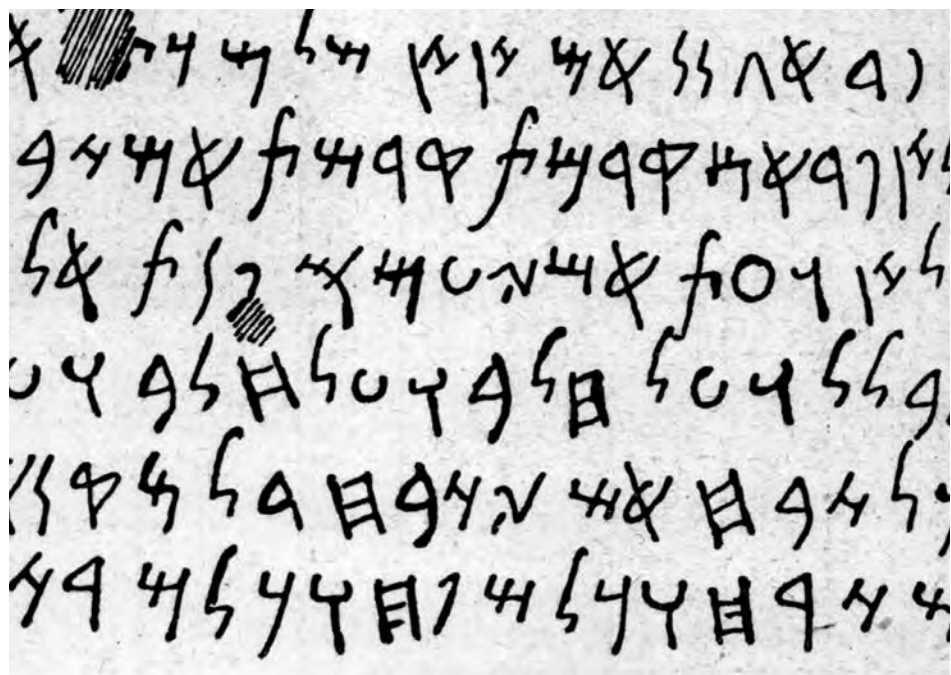
7

Развој облика наших слова може се видети на узорцима њихови древној изједга. Семитско слово занемарује мојуће значење које је хијеролиф имао и умесито њега користи име које у семитском језику одговара слици: рука – »каф«, лас »к«.

8

Развој слова А. Све је почело као слика вола (на феничанском – алеф). Како се мењао смер писања током векова, шако се мењао и облик слова. Грци су исправили слово А усјравно, јер на њиховом језику реч »алеф« није означавала вола, ња није ни било употребе за »ројовима«.

9

Феничанско писмо из 9. века п.н.е.

Α Β Γ Δ Ε Ζ
Η Θ Ι Κ Λ Μ
Ν Ξ Ο Π Ρ Σ
Τ Υ Φ Χ Ψ
Ω

10 —————
Грчка класична азбука, 5.
век п.н.е, реконструкција

ΛΟCΩCΟΚ'ΑΥΤΟ
ΕΙΤΟΝΟΙΚΟΔΕCΤ
ΚΕΕΖΕΚΟΥΛΕΠΕ
ΛΕCΑΝΤΟΠΟCΩ

11 —————
Грчка унцијала из 4. века

αλεγειοντηγα διαμετασπαυτηγοσσηαλεγειον
εγρομαλοσμελοδισμεγνητημωσνηταβραδαυαυδ
οσσηωσ εσσηωσση. αυρητισσημωσση

12 —————
Грчки курзив, 6. век

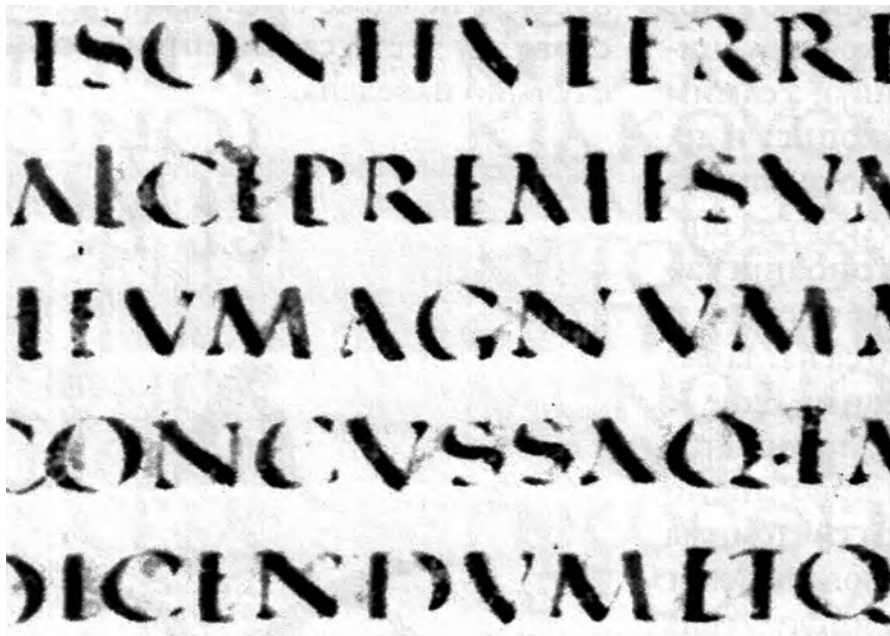
A B C D E F I B Θ I K

13 —————
Етрусско писмо из 7-6.
века п.н.е.

14

Писмо на Трајановом
сѣубу у Риму,
монументална
кајиџала, 113. година

15

Римска квадријна
кајиџала

16

Римска русџична
кајиџала

ΑΥΕΛΛΕΥ
ΤΥΣΤΑΥ

ΑΥΕΛΛΕΥ
ΤΥΣΤΑΥ
ΑΥΕΛΛΕΥ
ΤΥΣΤΑΥ

17

Лево: старији римски
курзив
Доле: млађи римски
курзив

A B C D
E F G H
I L M N

18

Римска унцијала,
реконструкција

LETUM ERERE IN CANTUM PER IDE
RUM QUI SUOLET PROMERERE HO
N CONGRUENTATIONE MIA ET A
CUM HOSE EXPECTATIONI NOLET
UM, HOSE BONORUM OPERATIONI
DESPERERE ERERE EST, HOSE MEN
HOSE PLENDON ANIMARUM
HIC PRERE ERERE ERERE ERERE
URET, ERERE ERERE ERERE ERERE

19

Римска полуунцијала

Q̄ d̄i c̄a ūm t̄a c̄n̄ z̄ b̄ n̄ ō m̄ t̄ m̄ d̄ i r̄ s̄ ē d̄ i
x̄ p̄ t̄ a ū n̄ ḡ e l̄ ō s̄ i l l̄ a c̄ n̄ ḡ e l̄ ō s̄
ē t̄ c̄ a ū s̄ t̄ ō r̄ ē m̄ s̄ ē d̄ i c̄ a ū s̄ t̄ ō r̄ ē m̄
s̄ ē n̄ d̄ i q̄ ū ē m̄ d̄ i l̄ ē x̄ t̄ ē s̄ t̄ a ū s̄ t̄ ō r̄ ē m̄

20

Меровиншка минускула,
8. век

m̄ a g n a / k̄ e r l u r / b e l l a
c o n t r a a q u i l o n e m .

21

Источно-франачко
йисмо, 8. век

a b c d d o e f

22

Ломбардско йисмо,
беневетиана

23

Book of Kells, 8. век

bus u adoraret et sacrificaret dno exer
itium in silo. Erant autem ibi duo filii
eli: ofni et finees sacerdotes dñi. Uenit
zodief et immolauit helchana deditq: fen
x uxoris suae et tunc et filius eius et filia b:
anna ex utero dedit partem unam tris as
nam diligebat. Dñs autem concluderat

26

Каролинка минускула,
9. век

27

Каролинка минускула
(сильна слова); кайишла
служи за истицање,
наслове и као иницијал,
9-10. век

me dich uber uns. In b
mhtzuckeit hre werde uber
uns als wie an dich hre ha
gehoffer. Ich hatten hre

28

Готичко писмо,
шекштура, 15. век

Darumb so ist an mir v
Das wort/ein Gsch m
Reythen/andem solich v

29

Готичко писмо,
фракштура, 1500. година

um sancto spiritu existete
iqz filio procedente. celum
n atqz omnia quecunqz
unt visibilia et invisibi

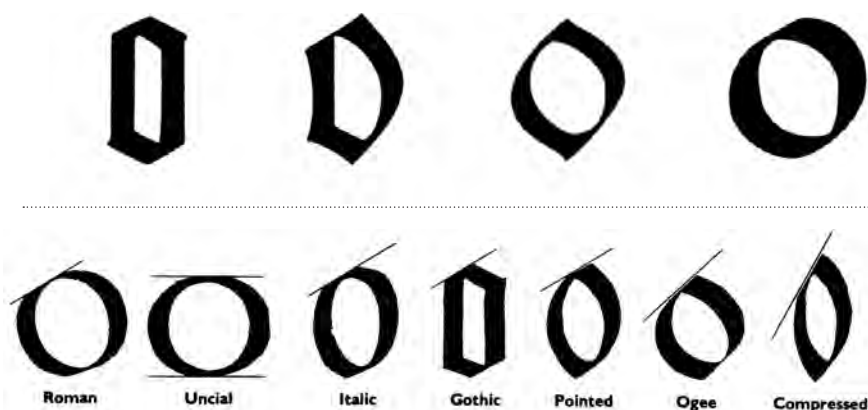
30

Готичко писмо,
басшарга, 16. век

distinguit qualitas : nec abstat
unitas . q̄ amplias unnesitas .
Per solam un organo comun
numinis natui ductu germine
tui qz spiraminis .

31

Готичко писмо, рошунда,
15. век

32

Горњи ред: разлике код јошичких писма моју се прејознајши поређењем куренјних слова „о”. У шексјури је шесјоуја-оно, у фракшјури је ујлав-ном равно само на левој сјшрани, у швабахеру је зашиљено јоре и доле, у ројшунди је округло. Доњи ред јоказује како се мења ујао јера у зави-снојши од врсје писма.

33

Book of Hours,
хуманисјичка
минускула, 1500. јодина

missa contrabanna: qui
hndo partem: ut de alijs smi

Chiunqz uole' imparare' scriuere' tra
corsina, o sia cancellaresca conuene'
osseruare' la sottoscritta norma

34

Лево: хуманисјички курзив, 15. век; овај облик писма је заслужан за касније сјшварање шјшамјарских ишалик писма.
Доле: средином 16. века, хуманисјички курзив се у јайским канцеларијама развија у неколико облика, Cancellaresca formata и Cancellaresca corsiva, коју се смајрају луксузним сјшилком писања.

УСТАВ

А Б В Г Д Е

Ж З И К

Л М Н НЬ

О П Р С Т Ъ У

Ф Х Ц Ч Ш Щ

АБВГДѢЄЖЗНІК
ЛМНОПРСТКУ
ФХЦЧШ

ѦБВГДѢЄЖЗНІК
ЛМННЬОПРСТѢ
УФХЦЧШ

ИСТОРИЈА ЋИРИЛИЦЕ

Пре стварања глаголице и ћирилице, словенске државе служиле су се латинским и грчким писмом.

Источнофраначки краљ Лудвиг је преко немачког свештенства ширио свој утицај по Великоморавској кнежевини, којом је владао кнез Растислав. У циљу ослобађања од њиховог утицаја, појавила се потреба за обликовањем словенског писма. Зато кнез Растислав тражи од византијског цара Михајла III у Цариграду да му пошаље учитеље који би народу проповедали хришћанство на њиховом језику.

Браћа Ћирило и Методије су били познати проповедници из Солуна. Цар их одређује за тај посао и они крећу на пут...

Глаголица

У историјским списима се не помиње изричито ко је створио ћирилицу, па се често помишља, с обзиром на име, да је то урадио Ћирило.

На основу доказа којима се располаже, сматра се да је Ћирило ипак саставио глаголицу, у другој половини 9. века и да је она прво словенско писмо. Међутим, глаголица се тада вероватно звала ћирилица. Назив глаголица није постојао у то време, појављује се много касније, а стоји у непосредној вези са старословенском речи »глаголати«, што значи »говорити«.

Касније је највероватније неко од Ћирилових ученика саставио ново писмо, ћирилицу, која је била савршеније писмо, па је потиснула глаголицу.

Сматра се да је већина слова глаголице настала из облика грчког минускула, а неколико их је узето из јеврејског и самарићанског. Поред ових позајмљених слова, Ћирило је нека и измислио, јер одређена слова немају сличности са тада у словенском свету познатим писмима. Таква слова у новом писму су уведена за гласове из словенског језика.

Дефинитивно уобличена глаголица имала је 38 слова која су потпуно задовољавала све фонетске особине старословенског језика.

Глаголица се развила у два специфична вида: обла или бугарска [сл. 1] и угласта, односно хрватска [сл. 2]. Обла је била у употреби у источним крајевима словенских земаља, а угласта у Моравској и на Јадранском приморју. Код обле глаголице разликујемо и један вид високе узане глаголице. И у једном и у другом облику слова су писана небрижљиво, често произвољно, без графичког знања и естетског циља. И поред тога, глаголица својом оригиналношћу и естетски занимљивим словима оставља јак утисак. Користила се доста дуго, негде и до 19. века.

Ћирилица

Из свега што знамо можемо закључити да је ћирилица настала у Симеоновој Бугарској. Њеном појавом није направљен прекид са грчким коренима, што се догодило кад се појавила глаголица. Тај први облик ћирилице настао је на основама грчког унцијала [сл. 3 и 4].

То писмо, најчешће усправних слова, писано је широко подрезаним пером. Слова имају утврђену конструкцију и пажљиво су обликована. Пропорцијски однос између танког и дебелог потеза је 1:3 до 1:5. Речи нису међусобно одвајане, а размак између редова је велики, већи од висине реда.

Устав

Прво ћирилично и главно књижно писмо је *устав* или *уставно писмо*. Назив нам говори да је то традиционални и једини тип писма којим су се писале богослужбене књиге, јер писмо по *уставу* значи писмо по (црквеном) закону. Користило се од IX до XVIII века и током времена је мењало свој облик [сл. 5 и 6].

Од IX па до XIV века слова су широка, већина слова има квадратне пропорције, а један број слова је симетричног облика. Од XIV века слова постепено почињу да се сужавају, те устав постаје писмо узаних слова каквим је писано све до XVIII века када престаје његова редовна употреба. Ове поделе треба узети опрезно, јер је ово писмо имало различите пропорције и у зависности од писара који би га користио. У Мирослављевом јеванђељу, на пример, наилазимо на оба облика.

Уставно писмо припада дволинијском систему писања, што значи да су слова једнаке висине – пишу се између две (замишљене) хоризонталне линије.

Уставна ћирилица има два типа: обични и насловни. Насловни тип се користио за наслове и доследније је чувао дволинијски систем писања, док код обичног устава нека слова, као на пример слово Р, прелазе основну линију.

У најранијим рукописима наилазимо на три по пропорцијама различита облика устава: снажно пропорционисан, писан великим, тешким словима, затим средњи устав и устав писан малим, тј. ситним словима.

Полуустав

Поред мајускулног курзива из устава је настало још једно књижно писмо, *полуустав*, које је потпуно формирано у 14. веку [сл. 7 и 8].

За разлику од устава, код полуустава је писање слободније, слова се не придржавају строго дволинијског система – нека од њих својим продужецима пробијају основну линију. Ови продужеци лако су нагнути што представља израз склоности и способности наше руке. Округли делови слова се често претварају у угласте форме, а нека слова су међусобно повезана. Наглашени продужеци чине ово писмо читљивим, па је полуустав постао и канцеларијско писмо.

Као и обично, ове промене настају због бржег писања, као и материјала на коме се писало, а то је папир, знатно јефтинији од пергаментa који је до тада углавном коришћен.

Слова постају једноставнија, многи детаљи су сасвим поједностављени, а велики број слова добија сасвим нов облик. На пример, слово Т које је у уставу имало два изражена вертикална серифа на

левом и десном крају горњег хоризонталног потеза, мења изглед тако што ове серифе замењује са два вертикална потеза идентична са основним потезом. Оваквом променом добијена је занимљива форма »треног« слова Т, које изгледа као обрнуто Ш. Неколико слова (Д, Р, У, Х, Ц...) добија доње продужетке, а слово Ф се распростире у сва три поља система.

Брзопис

Постепено јављање све већег броја издужених, тролинијских и четворолинијских словних облика, условило је појаву новог типа ћириличног писма.

Писмо које има све карактеристике индивидуализираних облика писама и носи лични печат извођача је *брзопис* или *скоропис* [сл. 9].

Јавља се у историји врло рано, готово у исто време кад и устав, а потпуно је формиран у 13. веку. Он у ствари и јесте једна врста интерпретације уставног писма. То је писмо курзивног облика, а како му само име каже, установљено је за брзо, економично писање. Служило је као канцеларијско писмо, њиме су вођене белешке и преписке. Врло ретко, оно је служило и за писање књига.

Разликује се по много чему од устава. Редови су писани ситним словима, а продужеци слова су знатно издужени, међуредни простор је велик, два и више пута већи од висине реда. Иако је брзопис врло слободно извођен он ипак има утврђене облике појединачних слова.

Крајем хvii и почетком хviii века у брзопису почињу да се јављају минускулни елементи што ће довести до појаве новог рукописног облика [сл. 10].

Грађанска ћирилица

Двадесетих година хviii века наш језик и писмо су били под снажним утицајем руског језика и писма.

Реформом писма коју је извршио Петар Велики, у Русији је уведена грађанска ћирилица која је у свему интерпретација савремене латинице тог времена.

Брзопис постепено почиње да уступа пред грађанским курзивом који постаје обавезно писмо којем су у школи у првој половини хviii века нашу децу учили руски учитељи. То ново писмо је било, исто као и грађанска ћирилица, интерпретација латиничких канцеларијских писама.

Продор руске грађанске ћирилице јасно се види у приручницима за писање које је издавао наш велики калиграф, Захарије Орфелин. У првом приручнику, издатом 1759. године, још постоји српски брзопис [сл. 11], док га у следећем, издатом након 17 година [сл. 12], Захарије изоставља.

В. Е.

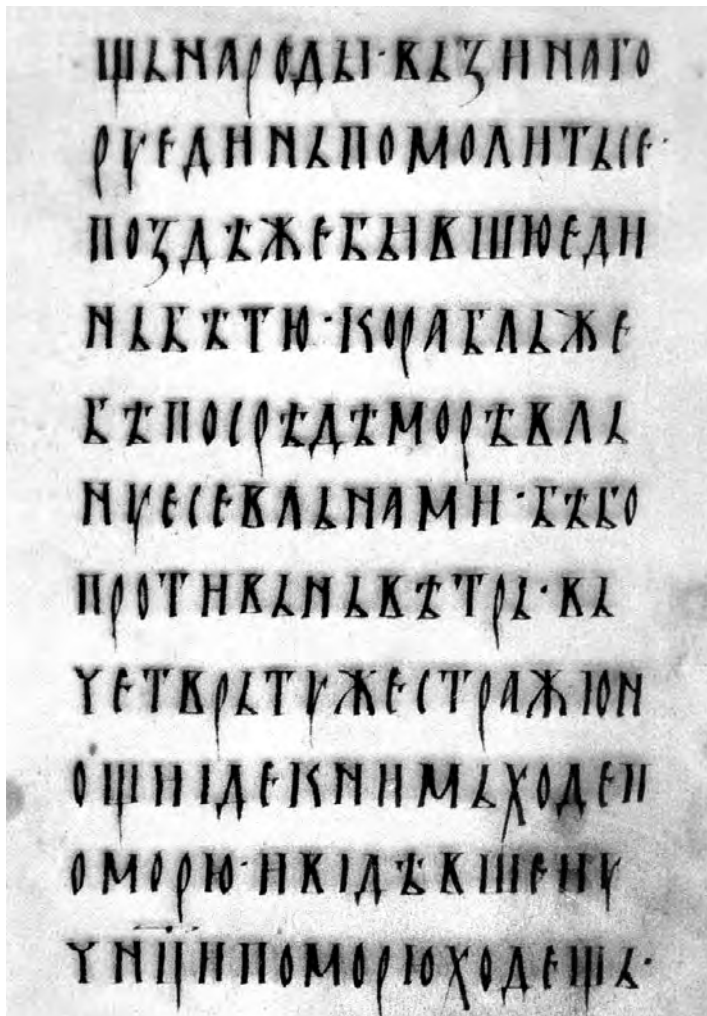
1
 »Зоїрафско јеванђеље«,
 обла ілаіюльица, 11. век

2
 Уіласіа (хрвайска)
 ілаіюльица

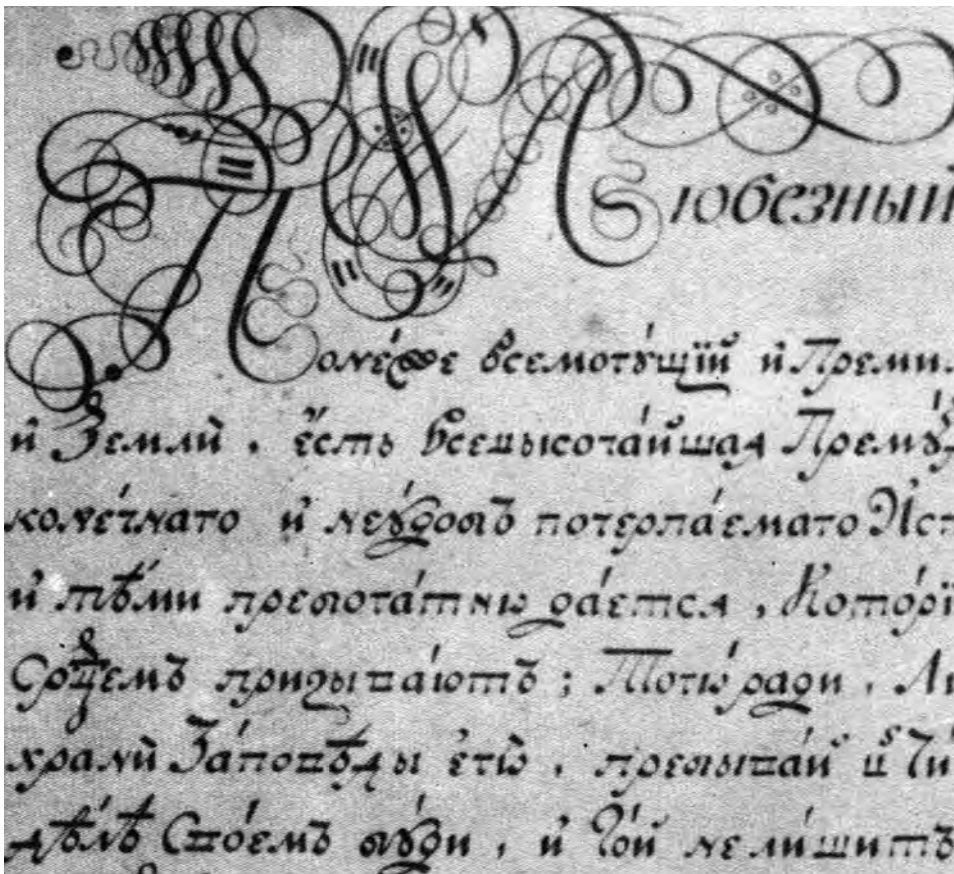
3
 Самуилов најійис,
 устїавно іисмо, 10. век

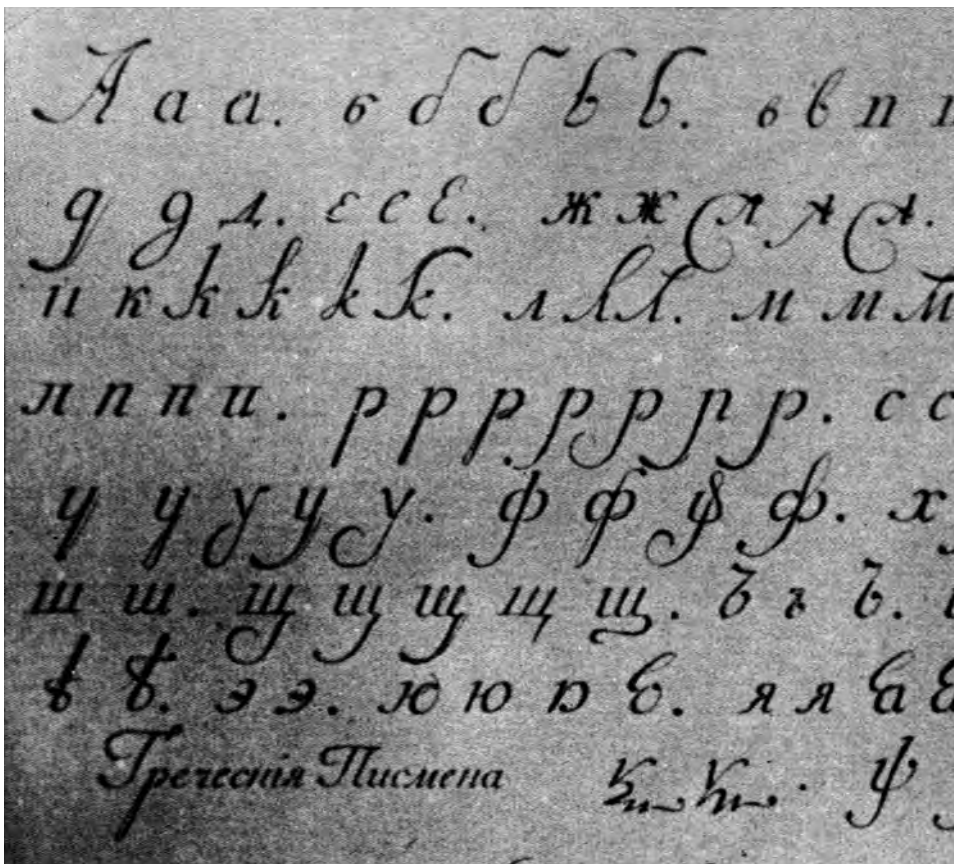
4 —————
Темнишки најѿис,
уставно ѿисмо, 10-11. век

5 —————
Мирослављево
јеванђеље, уставно
ѿисмо, 12. век

11 —————
Захарија Орфелин,
Калиграфіја, 1759.
іодина

12 —————
Захарија Орфелин,
Пройиси, 1776. іодина

ПАНГРАМИ

ПАНГРАМ је реченица која садржи сва слова алфабета.

ПАНГРАМ на грчком значи СВЕСЛОВНИ (пан = све + грамама = слово).

Рођењем штампе у 16. веку појавила се потреба за каталозима у којима би били представљени типови слова којима штампарија располаже. Поред алфабета штампана је и нека „лажна“ реченица да би се видело како та слова изгледају у књижном блоку. Требало је да буду присутна сва слова и да реченица буде што краћа, док значење није било нарочито важно.

Више о панграмима пронађите у тексту Растка Ђирића на Типометру:
<http://www.tipometar.org/tema/Pangrami/Index.html>

илустрација: Растко Ђирић

1. Фијуче ветар у шибљу, леди пасаже и куће иза њих и гунђа у оџацима.
- 2, Вук Његошу: „Не ломи џабе перо, доћи тићу, чије се фаце зажељех”.
3. Ниџо, чежњиво гледаш фотељу, а Ђура и Мика хоће позицију себи.
4. Људи, јазавац Џеф трчи по шуми глођући неко сухо жбуње.
5. Љубави, Олга, хајде поћи у Фуџи и чут ђеш њежну музику срца.
6. Боја ваше хаљине, госпођице Џафић, тражи да за њу кулучим.
7. Хаџи Ђера је зађутао и бацио чежњив поглед на шољу с кафом.
8. Џабе се зец по Хомољу шуња, чувар Јожеф лако ће и ту да га нађе.
9. Оџачар Филип шаље осмехе туђој жени, а његова кућа без деце.
10. Бутић Ђуро из Фоче има пун џак идеја о слагању ваших жељица.
11. Џајић одскочи у аут и избеже ђон халфа Пецеља и његов шамар.
12. Пламте оџаци фабрика а чађаве гује се из њих дижу и шаљу ноћ.
13. Ајшо, лепото и чежњо, за љубав срца мога, доћи у Хаџиће на кафу.
14. Хучи шума, а иза жутог џбуна и пања ђак у цвећу деље сеји фрулу.
15. Фића и Џо пишу, а Божа уђе и уз њих чита: „Ум царује а снага кладе ваља.”
16. Гоџи и Јаћиму из Бање Ковиљаче, флаша џина и жеђ падаху у исту уру.
17. Џаба што Фећа чупа за косу Миљу, она јури Живу, али њега хоће и Даца.
18. Док је Фехим у џипу журно љубио Загу Чађевић, Џиле се ушуњао у ауто.
19. Фијуче кошава над оџацима а Иља у гуњу журећи уђе у суху и топлу избу.

PANGRAMI NA ENGLISKOM

The quick brown fox jumps over a lazy dog.

- 1 • Pack my box with five dozen liquor jugs.
- 2 • We promptly judged antique ivory buckles for the next prize.
- 3 • Sixty zippers were quickly picked from the woven jute bag.
- 4 • Crazy Fredrick bought many very exquisite opal jewels.
- 5 • Jump by vow of quick, lazy strength in Oxford.
- 6 • How quickly daft jumping zebras vex.
- 7 • Sphinx of black quartz: judge my vow.
- 8 • Quick zephyrs blow, vexing daft Jim.
- 9 • Waltz, nymph, for quick jigs vex bud.
- 10 • By Jove, my quick study of lexicography won a prize.
- 11 • Levi Lentz packed my bag with six quarts of juice.
- 12 • Painful zombies quickly watch a jinxed graveyard.
- 13 • Fax back Jim's Gwyneth Paltrow video quiz.
- 14 • As quirky joke, chefs won't pay devil magic zebra tax.
- 15 • My girl wove six dozen plaid jackets before she quit.
- 16 • Then a cop quizzed Mick Jagger's ex-wives briefly.
- 17 • Six big devils from Japan quickly forgot how to waltz.
- 18 • Why shouldn't a quixotic Kazakh vampire jog barefoot?
- 19 • Grumpy wizards make a toxic brew for the jovial queen.
- 20 • Sixty zips were quickly picked from the woven jute bag.
- 21 • Big July earthquakes confound zany experimental vow.
- 22 • Foxy parsons quiz and cajole the lovably dim wiki-girl.
- 23 • Cute, kind, jovial, foxy physique, amazing beauty? Wowser!
- 24 • Have a pick: twenty-six letters — no forcing a jumbled quiz!
- 25 • A very big box sailed up then whizzed quickly from Japan.
- 26 • Battle of Thermopylae: Quick javelin grazed wry Xerxes.
- 27 • Jack quietly moved up front and seized the big ball of wax.
- 28 • Few black taxis drive up major roads on quiet hazy nights.
- 29 • Just poets wax boldly as kings and queens march over fuzz.
- 30 • Quincy Pondexter blocked five jams against the Wizards!
- 31 • A quivering Texas zombie fought republic linked jewelry.
- 32 • Grumpy wizards make toxic brew for the evil queen and jack.
- 33 • The job of waxing linoleum frequently peeves chintzy kids.
- 34 • Back in June we delivered oxygen equipment of the same size.
- 35 • Just keep examining every low bid quoted for zinc etchings.
- 36 • How razorback-jumping frogs can level six piqued gymnasts!
- 37 • A quick movement of the enemy will jeopardize six gunboats.
- 38 • All questions asked by five watched experts amaze the judge.
- 39 • The wizard quickly jinxed the gnomes before they vaporized.
- 40 • Zelda might fix the job growth plans very quickly on Monday.
- 41 • Zack Gappow saved the job requirement list for the six boys.
- 42 • Jackie will budget for the most expensive zoology equipment.
- 43 • Quirky spud boys can jam after zapping five worthy Polysixes.
- 44 • Jim quickly realized that the beautiful gowns are expensive.

LOREM IPSUM

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Donec pulvinar nunc ac tempus gravida. Phasellus pretium efficitur orci, sodales venenatis lorem venenatis eu. Donec in leo neque. Nam ornare libero id lacus commodo dapibus volutpat id est. Curabitur ultrices tristique neque. Mauris libero mauris, posuere in molestie dictum, sollicitudin id augue. Nulla sit amet libero ut libero vehicula fringilla sit amet vitae ante. Proin auctor dictum libero, sed suscipit orci sagittis sed. Morbi quis augue non magna faucibus porta. Nullam eleifend nisl venenatis mi convallis, sit amet posuere nisl fermentum. Nunc varius non tortor sit amet tincidunt. Fusce eleifend est ac faucibus malesuada. Aliquam sit amet rhoncus magna.

Suspendisse aliquet tristique dui. Pellentesque vitae felis eu nisl varius suscipit non vitae mi. Cum sociis natoque penatibus et magnis dis parturient montes, nascetur ridiculus mus. Nam venenatis erat vitae nulla aliquam, vitae venenatis erat aliquam. Curabitur ullamcorper metus non sem pulvinar ultrices. Pellentesque magna erat, tincidunt in pharetra quis, mollis ac nisi. Vestibulum ante ipsum primis in faucibus orci luctus et ultrices posuere cubilia Curae; Aliquam erat volutpat. Maecenas volutpat, nulla sit amet auctor porttitor, dui leo volutpat ante, eget interdum massa sem eget risus. Proin nunc dui, ultricies eu turpis finibus, maximus luctus turpis. Donec eu porttitor velit.

Nullam felis orci, scelerisque quis velit vel, porttitor commodo metus. In finibus mi id ante elementum semper. Donec tincidunt, massa a iaculis dictum, tortor massa finibus velit, molestie semper nunc lacus eget lorem. In hac habitasse platea dictumst. Donec lacus ante, finibus vel neque sed, tincidunt hendrerit velit. Fusce ultrices dapibus leo, sit amet venenatis elit accumsan nec. In hac habitasse platea dictumst. Proin lacinia nec velit a congue. Nam nec porttitor turpis. Vivamus sollicitudin placerat ante in pretium. Proin at augue in dolor lacinia ornare in in nulla. Vestibulum nec imperdiet nibh. Duis aliquam eleifend quam, at vulputate sapien pulvinar quis. Morbi risus dolor, suscipit sit amet odio ac, cursus efficitur erat.

Cras ultricies ex eu tristique tincidunt. Aliquam ultrices efficitur nulla, in accumsan arcu pretium sit amet. Ut vehicula tristique diam, scelerisque aliquam lectus convallis at. Curabitur egestas lacus quis diam vulputate aliquet. Suspendisse sit amet rhoncus diam. Sed non nisi non sem sodales condimentum a non leo. Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Nulla facilisi. Suspendisse lobortis facilisis lacus pharetra elementum. Sed scelerisque fermentum diam. Pellentesque egestas sagittis lorem vitae pharetra. Ut sit amet dolor mi. Praesent neque diam, fermentum a lacinia quis, lobortis quis ante. Aenean finibus luctus massa, et mollis mauris. Donec interdum commodo diam.

Cum sociis natoque penatibus et magnis dis parturient montes, nascetur ridiculus mus. Integer eget dui eu nisl suscipit commodo. Etiam porta sem dolor, tincidunt ultricies nisl consectetur vitae. Vivamus feugiat vestibulum diam nec congue. Curabitur imperdiet justo ut nisl ornare ornare. Nam sit amet purus nec magna rutrum iaculis. Praesent metus eros, tincidunt a laoreet nec, feugiat sed nibh.

Vestibulum id mi pellentesque, iaculis tortor id, aliquet sapien. Donec urna justo, scelerisque vitae tempus tincidunt, viverra id ante. Nulla in mi dictum, pretium quam sed, rhoncus felis. In vel orci efficitur, maximus purus vitae, sagittis ligula. Pellentesque mi mi, convallis in tortor maximus, tempus semper orci. Vestibulum aliquam placerat lectus in faucibus. Curabitur a arcu tincidunt, consectetur nisi non, ullamcorper nisi. Class aptent taciti sociosqu ad litora torquent per conubia nostra, per inceptos himenaeos. Cras rhoncus tortor neque, id iaculis turpis consequat et. Donec euismod at felis quis vestibulum.

Aliquam ut dolor vitae massa blandit lacinia. Nam risus nulla, ultricies ut tempor at, pretium sed quam. Nulla tincidunt neque scelerisque dapibus maximus. Nulla facilisi. Cras mauris ligula, sollicitudin sit amet ex vel, faucibus hendrerit nulla. Nullam fringilla nisi felis, ac commodo odio dictum aliquam. In ut elit vitae eros viverra dapibus. Vestibulum sed lacus elit. In posuere ipsum eget interdum posuere.